misel ja trükki toimetamisel, kus ta erilises eessõnas ja tekstis tarvilikud märkused tegi, kuid mõnedki nendest on ekslikud ja ei pea paika. Ka ajaloo alal on H. teotsenud; selt alalt mainitagu ta »Mõni pilt isamaa sündinud asjust« (ilmunud »Eesti Postimehe« lisas [1871] ja siis iseraamatuna tiitli all »Pildid isamaa sündinud asjust«, Tartus, 1879), mis kodumaa ajaloo esimese eestikeelse katsena võrdlemisi õnnestunud.

Eesti avalikust elust hakkas H. võrdlemisi noorelt osa võtma. Juba üliõpilaspõlves (1862) valiti ta Õp. E. S.-i kirjavahetajaks liikmeks, mis ajast peale algabki tema avalik tegevus. Kui Õp. E. Selts 1867 otsustas eesti ajalehte, nime all »Eesti Koit«, välja andma hakata, oli H. nõus selle toimetajaks hakkama; kahjuks aga ei annud valitsus nimet. lehe väljaandmiseks luba. 1868 valiti H. »Verein zur Kunde Oesels« kirjavahetajaks liikmeks; 1872 Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi ja Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi auliikmeks. Jäädava koha Eesti kultuuri-ajaloos on H. omale võitnud Eesti Aleksandri kooli asutamise mõtte propageerimisega ja Eesti Kirjameeste Seltsi asutamisega (1871). Ta oli esimeseks presidendiks Eesti Aleksandri kooli peakomitees (1870—83) kui ka Eesti Kirjameeste Seltsis (1872—81). Suure südidusega kandis H. rahvuslikult tuimal ajal emakeelse kooli — millena E. Aleksandri kool oli mõeldudki — asutamise mõtet laiematesse hulkadesse ja esines väsimatult selle kaitseks sõnas ja kirjas. Niihästi E. Aleksandri kooli asutamiseks kui ka Eesti Kirjameeste Seltsis on H. ära teinud töö, mis on jäänud tänini täiel määral hindamata. Mõlemad said temale valulasteks ja hiljemini oli ta, sattudes vastollu C. R. Jakobsoniga (vt.), sunnitud koguni neist eemalduma. Peamiselt just Peterburisse asumisega jäi H. Eesti avalikust tegevusest kõrvale ja viimaseil eluaastail ei võtnud ta avalikust elust üldse enam osa. Ta esines küll veel mõnikord pidukõnelejana või avaldas harva ajakirjanduses oma arvamist mõne päevaküsimuse kohta, näit. mõni kuu enne surma eestikeelse usuteaduse-professuuri kohta Tartu ülikoolis. Kõik oma vaba aja ja hiljemini ka terve tööjõu aga pühendas ta teadusele, peamiselt rahvaluule alal. — H.-i kirjutistest nimetatagu veel täiendavalt, peale ülalmainitute: »Eesti Aleksandri kool. Üks tähtis kuulutus ja palve kõigele Eesti-rahvale« (Tartus, 1871, ka saksa keeles); «Esimene aruanne tööst Aleksandri kooli kasuks« (Tartus, 1872); need tööd omavad Eesti kooli- ja haridusloos eriliselt suurt tähtsust; »Über die Pleskauer Esten oder die sogenannten Setukesed» (FUF IV, 1904, ka vene keeles). — H.-i poegadest oli Max (sünd. 28. VI 1871, lõpetanud Peterburi ülikooli) E. Vabariigi teenistuses kaubandus - tööstusministri abina 1920—25 ja valiti selle järel kaubandus-tööstuskoja direktoriks, mis kohal ta praegugi (1927) tegev; H.-i noorem poeg Rudolf (sünd. 18. XI 1874, surn. 28. XII 1917) oli peale Tartu ülikooli lõpetamist Viljandis õpetajaks ja selle järel kuni surmani Tallinna Kaarli koguduse õpetaja.

E. Post. õhtused kõned 1898, nr. 1—2; FUF VII, 1—3 (Anzeiger); Kampmann, Peaj. II III, 104—111; Keussler, Forts.; Post. album; V. Reiman, Kivid ja killud I (1907), 55—61; H. Rosenthal, Kulturbestreb. d. estn. Volkes (1912).

H. K—n.

HÖHLBAUM, Konstantin, ajaloolane, sünd. 8. X 1849 Tallinnas kaupmehe pojana, õppis Göttingeni ülikoolis ajalugu, olles m. s. prof. Waitzi õpilane, ja omandas *dr. phil.* astme dissertatsiooni põhjal »Joh. Renners Livländ. Historien u. die jüngere Livländ. Reimchronik. Teil I« (Göttingen, 1871). Hiljemini oli H. Kölni linna-arhivaar ja sai 1890. a. ülikooli professoriks Giessenis, kus surigi 2. V 1904 ukj. Tema tähtsama tööna tuleks mainida tema alustatud »Hansisches Urkundenbuch'i« väljaandmist (I 1876, II 1879, III 1886): tema juhatusel koostati selle teose osad, mis sisaldavad dokumente kuni XV a. s.-ni. — Liivi ajaloo alalt omavad väärtust H.-i teosed »Zur deutsch-dänischen Geschichte d. Jahre 1332—46« (Hansische Geschichtsbl. 1878, tähtis uurimus Eesti ajaloo alalt), »Die jüngere Livl. Reimchronik d. Barth. Hoeneke« (1872), »Beiträge zur Quellenkunde Alt-Livlands« (Verh. GEG VII, 1873), »Die Gründung d. deutsch. Kolonie an d. Düna« (Hansische Geschichtsbl. 1872) ja eriti R. Hausmanniga koos väljaantud »Livländ. Historien Joh. Renners« (Göttingen, 1876).

Histor. Vierteljahrschrift 7. (1904), lk. 435—38.

R. K.

HÖRSCHELMANN, Emil Heinrich August, sünd. 12. VI 1810 Viru-Jaagupis kirikuõpetaja pojana. Õppis 1832—34 Tartus usuteadust, oli Uue-Põltsamaa mõisas kodukooliõpetajaks, kuni 1838 sai Põltsamaa koguduse kirikuõpetajaks. 1853 kutsutakse H. Peterburi Anna koguduse kirikuõpetajaks, kus sureb 22. VI 1854. — H. on Põltsamaa kirikuõpetajana püüdnud parandada oma klk. haridusolusid, asutades Põltsamaal laulukoori ja rea uusi vallakoole, kus suurt rõhku pani ka laulmisele. Selleks annab ta eesti keeles 6 saksa rahvalaulu välja: »Mönned armsad laulud wagga süddame römustamisseks ..« (Tartus, 1847). Ka on H. eesti lauluviiside loojana tegev olnud. Peale H.-i surma andis